

Konference Geo/Biodiverzita – management chráněných území

Zatímco v r. 2010 uspořádala Česká společnost pro krajinnou ekologii, která je zároveň národní větví světové asociace tohoto mezinárodního zaměření (IALE), mezinárodní konferenci na téma Globální ekologické změny – dopad na krajinu (Živa 2010, 6: XCIX–C), zkrájí r. 2012 zorganizovala platformu s charakterem spíše diskuzního workshopu na téma uvedené v nadpisu tohoto příspěvku. Ve dnech 19.–20. ledna se na Albertov v Praze 2 sjeli nejen pracovníci ochrany přírody, ale i vědci a studenti z celé ČR. Přírodovědecká fakulta UK v Praze byla spoluorganizátorem setkání – což má podpůrnou logiku ve vzniku CZ-IALE v r. 2000 z iniciativy pracovníků fakulty, jakkoli se poté ve volených výběrech společnosti střídali v čtyřletých obdobích členové a předsedové z Čech i Moravy.

Úvodní slovo k účastníkům pronesl děkan fakulty Jakub Langhammer, sám aktivní ve výzkumu na území šumavského národního parku. Hned první blok konference pokrýval různé aspekty „vlajkového tématu“ – ochrany přírody NP Šumava, kde ohlasy problémů v médiích už nějakou

dobu jittí celou společnost. Organizátoři dbali na to, aby slovo dostali zástupci rozdílných názorových proudů a aby debata neskouzla z úrovně akademické argumentace do politizování. Někteří zvaní ze Správy NP Šumava se sice na poslední chvíli omluvili, ale vyváženost narušena nebyla.

Přestože pozornost poutalo možná až překvapivě velké množství prezentovaných historických i současných dat propojitelných do ekologických interpretací ve fungování šumavského národního parku, právě v oblasti využití těchto údajů se řada protagonistů liší. Současnému stavu předcházelo zveřejnění odborných názorů vědeckých pracovníků Akademie věd ČR a Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích na jedné straně (např. v knize Co vyprávějí šumavské smrčiny, Správa NP a CHKO Šumava 2010), i lesníků a dalších specialistů (např. v otevřeném dopise ministrovi životního prostředí z 10. ledna 2012) na straně druhé. Snahou CZ-IALE bylo zmapovat průniky shody v jednotlivých, mnohdy střetových tématech přednesených na konferenci, aby bylo možné dospět k jejich přehlednému

soupisu. Ten by se mohl dobře využít jako odrazový můstek k dalšímu jednání o managementu na Šumavě, pokud o to budou mít nadřazené orgány zájem. Tuto svou nápomocnou roli Společnost zformulovala ve dvou rovinách: odborné a managementu. V jejich rámci pak názorové průsečíky nalezla v tématech: (1) bezzásahovost versus asistovaná obnova lesa, (2) role abiotických a biotických disturbancí a (3) míra potenciálních rozvojových rizik v území. S tím byl jako jeden z výstupů konference odeslán dopis CZ-IALE ministrovi životního prostředí Tomáši Chalupovi podepsaný předsedou Společnosti Zdeňkem Lipským z Přírodovědecké fakulty UK v Praze.

Z dvoudenního jednání zabraly ovšem většinu doby obecné i konkrétní problémy současné ochrany přírody a krajiny představené nejen zástupci národních parků, ale především chráněných krajinných území nebo pracovníků zabývajících se ochranou druhových populací či monitoringem. I organizátory překvapil živý zájem (nečekaně velkého počtu účastníků konference) o diskuzi zjevně potřebnou k vyjasnění rozporů mezi deklaracemi oficiální ochrany přírody a praxí, poněkud nekorespondující s absencí debaty o ochranných tématech v poslední době zveřejněných v Živě. Zdá se, že narůstá zájem o činnou reflexi rozevírajících se nůžek mezi národní a nadnárodní legislativou a také mezi tím, co pověřené instituce kdysi dostaly do vlnku a jak v realu konají, případně nekonají.

Stanislav Komárek: Ochlupeň bližní. Recenze z pohledu zoologa

Vztah člověka ke zvířatům a přírodě byl a je rozmanitý. Individuálně kolísá od lhostejnosti až k intenzivní ekonomické či citové závislosti, někdy vědomé, jindy podprahové. Jakýkoli pokus popsat tuto rozmanitost, historickou nebo vázanou na kulturu a konkrétní osoby, je čin chválný a ačkoli by se mohlo zdát, že jde o snadný úkol, opak je pravdou. Důvodem je právě ona bezbřehost „tématu“ a potřeba pojímat vztah člověka a zvířat (a naopak) v širokých kontextech, aby nedošlo k vytvoření klamných závěrů.

Domnívám se, že čeští čtenáři mají velké štěstí, protože jsou jim k dispozici minimálně dvě knihy českých autorů, které pojímají tyto vztahy v šíři a hloubce. První z nich je v r. 2000 Nakladatelstvím Academia vydaná publikace Člověk a zvíře od Zdeňky Veselovské a druhá Ochlupeň bližní od Stanislava Komárka. S. Komárek svou knihu prof. Veselovskému přímo věnuje a často se na něj také odkazuje. Pokud obě publikace srovnám a dopustím se hrubého zjednodušení, pak se mi zdá, že u knihy Člověk a zvíře je hlavní postavou zvíře, naopak u Ochlupeň bližních člověk, resp. jeho vnímání zvířete.

Kniha S. Komárka je hodnotná z mnoha hledisek, zaměřím se proto jen na několik hlavních. Přestože některým zoologům budou zmiňovaná fakta často známá, jejich interpretace a případné závěry zaujmou a obohatí. Autorův věhlas a jeho specifická pozice na hranici přírodních a humanitních věd přivede k tématu vztahu člověk–zvíře i humanitně zaměřené čtenáře. Těm se do rukou dostane dílo vyvážené a nezátžené emocionálním tlacháním, tak častým u některých překladů rádo by odborných knih o chování zvířat a provázanosti člověka s přírodou. Autor se navíc neostýchá otvírat kontroverzní témata a k nim se i ve větší či menší míře vyhranit (např. myslivost) nebo konstatovat to, co se „neříká“ (že zoologické zahrady moc druhů nezachránily; z pohledu recenzenta viz níže). Občas se také rozešmeje (asociace červa s novorozeňaty – „ty můj červíčku!“), často nás ale oprávněně zamrazí (vztah určitých kultur k domácím zvířatům, velkochovy, zvířata a lidé ve Třetí říši), což podle mého názoru věrně odráží reálnou rozporuplnost našich postojů ke zvířatům a přírodě obecně. Za velký klad považuji zohlednění vztahu mnoha

kultur ke zvířatům, protože třeba vnímání přírody průměrným Evropanem jistě není univerzální. Je sice možné, že by si specialisté v knize našli pasáže k okomentování a doplnění (viz níže), do takových detailů však nejde v tomto rozsahu textu zacházet. Takže publikace navíc vytváří zajímavý prostor pro diskuzi a doufejme, že bude inspirovat čtenáře k úvahám i případnému rozvinutí určitých témat ve formě vědeckých nebo diplomových prací.

V závěru recenze bych chtěl, coby „specialista“ (především např. na PFF JU v Českých Budějovicích kurz Zvířata v lidské péči) zmínit několik zpřesňujících údajů. Na str. 81: jelen milu jako stabilizovaný mezidruhový kříženec zřejmě nevznikl „uměle“ v parku čínského císaře, ale přirozeně už v pliocénu; str. 107: antilopy nejsou až na výjimky (antilopa losí z příbuzenstva turů) vhodné druhy pro domestikaci (např. jsou levavé, často jde o potravní speciality, nemají hierarchii, což komplikuje jejich krocení, a mají dlouhou útekovou vzdálenost, takže jsou schopné se zabít v malé ohradě); str. 137: definovat domestikanta lze různě a pak závisí, jestli mezi ně můžeme řadit např. chovance zoologických zahrad. Osobně používám definici I. L. Masona (1984), která podle mého názoru nejlépe zohledňuje míru provázanosti chovaných zvířat s člověkem – domestikant je zvíře, které se množí pod lidskou kontrolou, je dále ochočené, odlišné/vyselektované od divokého předka, užitečné pro člověka. Podle této definice není pravým domestikantem třeba asijský pracovní slon, protože nesplňuje první a třetí podmínku

(pracovní sloni se stále odchytávají v přírodě), a zvířata v zoo splňují jen první podmínku; str. 140: možnou analogii lidského zemědělství je kromě mravenců rodu *Atta* i ambróziová strategie některých lýkožroutů (živí se ambróziovými houbami, které do vybudovaných chodeb donášejí a pak se o ně v určitém rozsahu starají); str. 185: úplně nesouhlasím s konstatováním, že „zoologické zahradnictví pomohlo oddálit záhubu jen několika málo z nich“.

Ač jsem si vědomý toho, že zoologické zahrady ne vždy zodpovědně plní roli Noemovy archy (viz má kritika v *Gazelle* 2010: 183–193), myslím, že se díky nim skutečně zachránilo mnoho poddruhů a druhů zvířat a jejich role, pokud bude vykonávána se „zdravým selským rozumem“, bude stoupat. Nemluvě o tom, že každá dobrá zoo dříve nebo později podporuje nějaký projekt *in situ* (v přírodě) a výrazně formuje vztah lidí ke zvířatům, hlavně ve městech.

Těchto několik odborných komentářů samozřejmě nic nemění na mé předchozí chvále a rád konstatuji, že kniha *Ochlupení bližní* je hlubokou studií a lze ji vřele doporučit. Budu se k ní jistě často vracet a u mých studentů se tak ke knize *Člověk a zvíře* přidá nový „povinný“ titul.

**Academia, Praha 2011, 280 str.
Doporučená cena 295 Kč**

Jan Plesník

RECENZE

Stanislav Komárek: *Ochlupení bližní. Zvířata v kulturních kontextech*

Živočiškové to s námi opravdu nemají jednoduché. Věděli jste, že když v r. 1456 vytiskl šikovní bruslák zrcadel a drahokamů Johannes Gensfleisch, známější jako Gutenberg, tři desítky výtisků bible na telecí kůži, položilo hlavu na oltář pokroku nedobrovolně na 5 000 telat? Proč Ainové, původní obyvatelé země vycházejícího slunce, umučí zvláště krutým způsobem ochočeného medvěda hnědého, odchyceného jako mládě ve volné přírodě, když ho dva roky předtím vykrmovali vybranými lahůdkami?

Filozof, vysokoškolský pedagog, literát, cestovatel a dnes také úspěšný bloger, původním povoláním zoolog, představuje ve své nové publikaci nejrozumnější podoby vzájemného nezájímavého vztahu mezi člověkem a živočichy, ať již domácími nebo volně žijícími. Název knihy svádí k dojmům, že se věnuje zejména savcům. Stanislav Komárek přitom nezapomíná ani na další obratlovce, ale často přehlížené bezobratlé skutečně zmiňuje jen okrajově. Tak obsáhlou problematiku, jakou vazby mezi zvířaty a lidskou kulturou bezesporu jsou, není dost dobře myslitelné pojmut na 280 stránkách textu. Proto si autor vybral 8 základních otázek, např. lov zvířat a jejich zdomácnění, chovatelství, druhová ochrana, spokojený a plnohodnotný život zvířat v lidské péči nebo úloha pokusných živočichů u lékařském a veterinárním výzkumu. A co je podstatné, svůj výběr racionálně zdůvodnil.

Jak je ostatně u S. Komárka zvykem, chrlí na čtenáře ze studnice svých encyklopedických znalostí navýsost poutavě tvrdá fakta, standardní i nevědění postřehy, zajímavé příběhy, vtipné úvahy a četné vlastní zkušenosti. Přitom se občas přiblíží k hranici bulváru, ale nikdy ji nepřestoupí. Oceňuji také skutečnost, že se neomezil jen na anglosaské prostředí. Ba právě naopak. Z textu je na první pohled zřejmé, nakolik ho ovlivnili německy mluvící filozofové, přírodovědci, umělci i veřejní činitelé. Vždyť jen v málokteré příručce přírodních nebo společenských věd najde čtenář odborné výrazy doplněné jejich německými ekvivalenty. Vítaným zpestřením knihy se staly rámečky věnující se podrobně určitým otázkám (namátkou jme-

nijme téma červa jako archetypu, problematiku jazyka u lidí a zvířat nebo pohled na mravence) a poněkud narušující tradiční představu boxu jako pouze doplňkové nebo oddychové části textu. Knihu vhodně oživují reprodukce starověkých a středověkých kreseb, novinové karikatury, politické plakáty a novější obrázky převzaté z jiných publikací. Alespoň některé ilustrace by si však zasloužily větší prostor.

Ikdyž se S. Komárek mnohdy odvolává na původní prameny (seznam použité literatury čítá 212 odkazů), nečiní tak důsledně. Přemýšlivý uživatel příručky by jistě i v dalších případech rád sáhl po originálních zdrojích. Na druhou stranu, pokud se v textu zmiňované zahraniční publikace dočkaly českého překladu, uvádí autor i tuto citaci.

Jestliže pozorný čtenář nabyl dojmu, že některé pasáže knihy již někdy shlédl, nebude daleko od pravdy. Autor je celé nebo jen s kosmetickými úpravami převzal ze svých již dříve vydaných publikací. Tato skutečnost ukazuje na jeho slabost pro určitá témata (člověk a vlk – syndrom Červené Karkulky, zvířata v Třetí říši) a přesvědčení, že názor na stejné téma stěží zformuluje jinak.

K textu mám několik poznámek. O tom, že lov volně žijících nebo leckdy do volné přírody před příchodem lovců vypuštěných živočichů přestává být v západní kultuře přijatelný, vypovídá nejlépe fakt, že ve Spojených státech (kde vzhledem k historickému vývoji tamější společnosti stojí občana státu Colorado licence na ulovení jelena wapiti jen o trochu víc než dvojitý hamburger s obřími hranolkami) nábor nových zájemců do loveckých spolků již nestačí vyrovnávat úbytek členské základy. Ještě před 20 lety bylo nošení kožšinových výrobků jak z volně žijících živočichů, tak zvířat z chovů v západní Evropě, USA a částečně i v Kanadě společensky nevhodné. Kožšinový průmysl začal od doby, kdy se pomyslně ocitl na kolenou, zvířecí kůže doplňovat dalšími textilními materiály a využívat jiné výrobní postupy a módní barvy. V současnosti 85 % zvířecích kožšin pochází z farem, hlavně v Evropské unii a Číně. Přestože oficiální údaje chybějí, podle střízlivých

odhadů chovají v nejlidnatější zemi světa více než 1,5 milionu lišek a stejný počet psíků mývalovitých. I přes určité zlepšení zůstává být jen virtuální procházka farmou kožšinových zvířat v Číně záležitostí pro vysloveně otrlé. A objem prodeje pravých kožšin se natolik zvýšil, že ročně si narůstající poptávka vyžádá usmrcení až 50 milionů zvířat.

Nejsem si jist, nakolik skutečně obecně ve společnosti převládá představa, že zatímco smrt jedince určitého živočišného druhu je v zásadě bezvýznamná záležitost, poskytující nanejvýš látku pro sentimentální televizní film, vymření druhu by bylo nenahraditelnou škodou. Britská Liga na ochranu koček vykazuje roční hrubý příjem 22 milionů liber. Společnost na ochranu velryb a delfínů (WDCS), Děti Země, Greenpeace, Fond Diana Fosseyová pro gorily a Nadace Davida Shepherda pro volně žijící živočichy zaměřená hlavně na ochranu slonů afrických získají dohromady za stejné období méně než polovinu této částky. Sdružení financující útulek pro týrané osly domácí vybere od sponzorů za rok 15 milionů liber. Mezinárodní nadace podporující aktivní ochranu afrických a asijských nosorožců ve volné přírodě musí ročně vystačit s méně než 0,5 milionem liber. Jak upozorňuje zoolog, filmář, spisovatel a zanícený propagátor druhové ochrany M. Carwardine, alespoň ve Spojeném království je mnohem snazší upoutat pozornost veřejnosti k osudu jednotlivých zvířat, než získat podporu na ochranu populací volně žijících živočichů nebo celých druhů a jejich prostředí.

Kdysi v Evropě a USA oblíbené předvádění života domorodých obyvatel (*Völkerschau*) může mít dopady i do doby poměrně nedávné. Při finále mistrovství světa v kopané ve Francii v r. 1998 odmítl jeden z reprezentantů země galského kohouta afrického původu zpívat národní hymnu s odkazem právě na obdobně koloniální výstavy, jichž se účastnili jeho předci, okukování znuděnými mondénními Pařížany. Ostatně možnost prohlédnout si příslušníky poddruhu *Homo sapiens sapiens* v expozici zoologické zahrady, zvláště jde-li o celebrity, láká i dnes.

Také pohled na druhovou ochranu se postupně mění, ať se nám to líbí nebo ne. Jejím cílem zůstává i nadále udržení dostatečně početných a tím i geneticky kvalitních populací maximálního počtu původních druhů planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a dalších organismů v dostatečně velkém a co nejméně poškozeném prostředí. Možná, že obdobný přístup může někomu připadat jako kacířský, ale ochrana přírody již před hodnou dobou